

VREDE

1. Uitgangspunten

1. Het buitenlands beleid wordt voor een groot deel bepaald door het veiligheidsbeleid. Dit veiligheidsbeleid is er op gericht zowel steeds aanwezig als mogelijke toekomstige dreigingen weg te nemen, of die zoveel mogelijk te beperken. Waardoor wordt de samenleving bedreigd?

Volgens velen is het dreigend wapengeweld tussen staten het wezen van de internationale veiligheidsproblematiek. Maar kunnen we hiermee volstaan?

2. De doelstelling van het buitenlands beleid moet zijn: het scheppen van een werelddoelstelling, die voor de wereldbevolking als geheel overlevingskansen biedt en ieder mens kans geeft zich zoveel mogelijk te ontplooiën.

Men noemt dit ook wel: een situatie van positieve vrede.

Het ontbreken van een situatie van positieve vrede maakt het vermijden of eventueel het beperken van oorlog en geweld onmogelijk, omdat de oorzaken van spanningen blijven bestaan en zelfs nog toenemen. Daarom is het streven naar een positieve vrede (de afwezigheid van oorlog) een beperkte doelstelling van het veiligheidsbeleid. Ook andere aspecten van het ontbreken van vrede staan door ligheid, zoals armoede, uitbuiting, onderwijs en vernietiging van het natuurlijke leefmilieu. Men een grote bedreiging van de wereldstij zijn verantwoord.

Deze bedreiging blokkeert het recht van bijgestaan door de waardigheid, gebaseerd op een vaartsnivo waarbij een ieder zijn eigen en milieuhygiëne, aan kleding, huisvesting, voedsel, ordening en van cultuur, gezondheidszorg, werk en meeb worden opgeheven.

3. Voor de meeste mensen is een staatssecretaris van recht nog geen werkelijkheid.

De zaken krijgt de zorg voor het Gerechtvaardigde poging de volksgezondheid. te groepen om dit onderwijs en wetenschappen krijgt de worden belemmerd op handhaving van de rechte.

en nationale structuur. De eis van de hervestiging van Menselijke welvaart.

het beginsel van de veiligheid is bij uitstek een taak die de overheid veroveren van de gemeenschap en de individuele burgers Het vervullen. De burger is niet vrij als hij zich niet veilig voelt.

De
doo
will

4. ten
volg
a. op
voor
b. mer

groepen;
c. vormgeven
se afhankelijk
het tot star
nale Ekor
aanwezig
een gr
bewur
een
inz
de

verkiezings programma's

nlands beleid

een gr rijke westerse samenleving is het waard verdedigd te worden. Basis voor het buitenlands beleid dat de VVD voorstaat, een de zorg voor vrijheid en veiligheid. Behoud en versterking van de geestelijke waarden, de welvaart en het welzijn dienen door het buitenlands beleid te worden bevorderd. Vanuit dit uitgangspunt staan wij voor:

- Versterking van de internationale rechtsorde.
- Instandhouding en versterking van de NAVO.
- Een krachtige en geloofwaardige defensie-inspanning.
- Verdere éénwording van een nauw met de Verenigde Staten samenwerkend Europa.
- Verhoging van het welvaartspeel van de landen van de derde wereld.

2. internationale rechtsorde

Nederland keert zich uit traditie tegen aantasting van de internationale rechtsorde en draagt positief bij aan de ontwikkeling van het internationale recht. Dat geldt in het bijzonder voor de eerbiediging van de rechten van de mens, waarbij wij ons niet laten verleiden tot selectieve verontwaardiging, maar iedere schending van deze rechten gelijkelijk afkeuren. Gezien het wijd verbreid voorkomen van die schendingen en de beperkte mogelijkheden van eenzijdige actie daartegen, verdient gezamenlijk optreden met in dit opzicht onverdachte landen de voorkeur. De Raad van Europa kan hierbij een waardevolle rol spelen.

De Verenigde Naties zijn de laatste jaren in hun taak de internationale rechtsorde te beschermen en te versterken, tekort geschoten. De geloofwaardigheid van de Verenigde Naties heeft door de onverdraagzaamheid van een aantal landen en landengroepen, sterk geleden. Het negeren van minderheden,

DE AANSTAANDE VERKIEZINGSSTRIJD,
EEN INTERESSANT ONDERWERP
VOOR MOEDERTAALONDERWIJS

Haal de verkiezingsstrijd de school in!

Herman Meddens en Arie Sturm geven aan op welke manier je dat zou kunnen doen. Ze hebben de verkiezingsprogramma's van de vvd en de ppr taalkundig geanalyseerd en met elkaar vergeleken. Een belangrijke conclusie: het zijn niet alleen de damesromans die je naar droomland voeren; ook verkiezingsprogramma's kunnen dat. Het zijn wonderspiegels waarin je kunt lezen wat je altijd al gedacht had. Herman Meddens en Arie Sturm geven op het eind ook een flink aantal lessuggesties.

De verkiezingsstrijd de school in

Het is niet onwaarschijnlijk dat dit nummer van *Moer* tegelijk met een of andere verkiezingsfolder bij u thuis is bezorgd. In de komende verkiezingsstrijd spelen folders met uittreksels van de verkiezingsprogramma's een grote rol. Evenals trouwens de leuzen op stickers, ballonnen en ander reclamemateriaal, de verkiezingsprogramma's zelf, de redevoeringen, enzovoort. Verkiezingsstrijd kortom, is voor een groot deel een strijd in woorden.

Het zou dan ook normaal zijn als er in het moedertaalonderwijs aandacht werd besteed aan het talig aspect van dit onderwerp. Een longitudinale voorbereiding van leerlingen op deelname aan verkiezingen lijkt ons een goede zaak.

Maar, je hoort er zo weinig van. Wel worden vaak lessen geschiedenis of maatschappijleer gegeven, die in het teken staan van deze voorbereiding, maar geen lessen moedertaalonderwijs. Vandaar dat wij besloten hebben dit artikel te schrijven. Onze doelstelling is bescheiden: we willen demonstreren dat het zinvol is ook lessen moedertaalonderwijs aan het thema 'verkiezingsstrijd' te wijden.

Anders dan in Nederland is er in Duitsland veel literatuur voorhanden over het thema 'Sprache in der Politik'. Het meeste daarvan is niet op de onderwijspraktijk gericht; een uitzondering vormt het in augustus 1976 verschenen 'Sprache im Wahlkampf', een aflevering van de 'Duitse Moer': *Praxis Deutsch*¹. Geschrokken van de theoretische uiteenzettingen die de lesmodellen in dit tijdschrift zo weinig enthousiasmerend maakten, besloten wij anders te werk te gaan en aan de hand van het taalbeschouwingsmodel² praktijksuggesties te geven met de bedoeling het creatieve gedachtenproces over het thema 'taalgebruik en verkiezingsstrijd' bij moedertaalleraren te stimuleren.

Het lijkt ons een reëel uitgangspunt om te veronderstellen dat het taalgebruik van de verkiezingsstrijd de kiezers beïnvloedt en het is daarom een interessante opgave te onderzoeken welke aspecten van dat taalgebruik dat beïnvloedend karakter creëren.

Te meer is dit voor het onderwijs zo'n interessante opgave omdat allerlei aspecten van taalgebruik die voor het moedertaalonderwijs van belang geacht worden, aan het taalmateriaal van de verkiezingsstrijd zo goed te demonstrenen zijn. Te denken valt aan:

- * de vorm van het taalgebruik: het klankaspect (alliteratie, enzovoort) en de syntaxis (zinnen zonder werkwoord, passieve zinnen, enzovoort);
- * de inhoud van het taalgebruik: abstracte tegenover concrete substantieven, normatieve tegenover descriptieve adjectieven, enzovoort;
- * de functie van taalgebruik: Wanneer telt iets als een belofte? Is een zin als: *Nederland is de beroepsintellectueel Den Uyl moe* de vaststelling van een feit of een bewering? Enzovoort.

Om een en ander wat concreter te maken hebben we zelf een taalbeschouwelijk onderzoekje gedaan met betrekking tot de verkiezingsprogramma's van de vvd³ en de ppr⁴. We wilden een partij van links en een van rechts hebben en dat werden toevallig deze twee.

Hieronder volgt een kort verslag⁵ van ons onderzoekje, dat naar onze mening met aanpassingen die zich laten raden voor de betreffende leraren succesvol met leerlingen van het voortgezet onderwijs kan worden uitgevoerd.

We hebben de twee programma's eerst gelezen (wat al een gemakkelijke tijdspassing bleek te zijn) en kwamen toen tot de conclusie dat ze niet alleen inhoudelijk maar ook wat taalgebruik betreft veel op elkaar leken. Vervolgens hebben we een lijstje gemaakt van zaken waar dat aan zou kunnen liggen:

- * de onderwerpen die aan de orde worden gesteld;
- * de zinslengte, woordlengte, aantal woorden;
- * verhouding actieve/passieve zinnen;
- * modaliteiten;
- * tijden;
- * zinnen zonder onderwerp of met vaag onderwerp;
- * redeneringen;
- * verhouding abstracte/concrete substantieven, referentieel/niet-referentieel;
- * vage zinsinhoud tegenover zeer concrete zinsinhoud;
- * metaforisch taalgebruik;
- * vooronderstellingen in zinnen besloten (presupposities);
- * taaldaadkarakter van zinnen.

Ons onderzoek behandelt niet alle punten.

De analyse van de verkiezingsprogramma's van ppr en vvd

Wanneer we de inhoudsopgaves van beide programma's bekijken, dan blijkt dat beide teksten getrouw de ministeries volgen en hun gewenst beleid beschrijven, waarbij het interessant is te zien wat de volgorde is en de titels zijn van de diverse onderdelen der landsregering.

Ministeries	titels in het vvd-programma	titels in het ppr-programma
Economische Zaken Financiën	1 Welvaart	2 Macht a Sociaal-economische macht
Onderwijs & Wetenschaps- beleid	2 De ontplooiing van de mens	4 Welzijn
Justitie	3 Rechtsstaat en democratie	2 Macht b Politieke macht
Buitenlandse Zaken Defensie Ontwikkelingssamenwerking	4 Vrijheid en veiligheid	1 Vrede
Volksgezondheid & Milieuhygiëne VRO Binnenlandse Zaken Verkeer & Waterstaat CRM Landbouw & Visserij	5 Leefbaar land	3 Milieu
Sociale Zaken	6 De mens en zijn werk	zie: Macht (a)

Wanneer je de tekst wat preciezer wilt bekijken, dan moet je je beperken tot een kleiner geheel. Wij hebben gekozen voor een vergelijking van de hoofdstukken over Buitenlandse Zaken, Ontwikkelingssamenwerking en Defensie (vvd: *Vrijheid en Veiligheid*; ppr: *Vrede*).

Achtereenvolgens vergelijken we van de teksten van die hoofdstukken enkele puur getalsmatige kenmerken (lengte, zinslengte, woordlengte), daarna syntactische kenmerken (tijden, vormen, modaliteiten), vervolgens semantische aspecten (abstractieniveau der zelfstandige naamwoorden) en tenslotte worden de beide teksten in de werkelijkheid geplaatst door aan de syntactische analyse nog meer een analyse van denkstappen en doelstellingen toe te voegen en door aan de semantische analyse een analyse van signaalwoorden toe te voegen. Onze conclusie zal zich

bezighouden met de uiterst pragmatische vraag omtrent de functie van deze teksten in ons leven-van-alledag.

1 Getalsmatige kenmerken

Het ppr-programma telt in zijn geheel ca 23.000 woorden, het vvd-programma is 25 procent korter: 17.500 woorden. Het aantal woorden per zin bedraagt in het ppr-programma gemiddeld 19,6, terwijl het vvd-programma een gemiddelde van 14,3 woord per zin scoort. Wat de woordlengte betreft: bij beide partijen is het gemiddelde 2,0 lettergreep per woord.

2 De tijden

Beide partijen houden hardnekkig de onvoltooid tegenwoordige tijd aan, ook waar zij eerlijkheidshalve beter de onvoltooid tegenwoordige toekomstige tijd of een andere modaliteit kunnen gebruiken.

Zo ontstaat een dooreenhaspeling van beschrijvingen van feiten en toekomstmuziek. Is bijvoorbeeld de volgende zinsnede (waarvan wij u overigens uitdagen te raden in welk van beide programma's hij voorkomt) een beschrijving van een feit, of een belofte of wens?

*Het militair veiligheidsbeleid is gericht op ontspanning en ontwapening met als doel het tot stand brengen binnen Europa van een kollektief veiligheidssysteem, waarin alle Europese landen kunnen deelnemen ...*⁶

Van het effect dat dít gebruik van de tegenwoordige tijd sorteert, bedient men zich ook vaak in de reclame: *Dit jaar lukt 't* (de Amro over succesvol sparen).

3 Bedrijvende of lijdende vorm

De lijdende vorm kan manipulatief werken omdat je het onderwerp weg kunt laten. Zulke zinnen komen rijkelijk voor in beide tekstdelen, vaak vergezeld van hulpwerkwoorden van modaliteit: *moeten*, *kunnen* en dergelijke.

In de onderzochte hoofdstukken is de verdeling als volgt:

vorm	vvd in procenten	ppr
Bedrijvende vorm	77,5	61
Lijdende vorm mét logisch subject	2,5	4
Lijdende vorm zónder logisch subject	20	35

Het aantal onderzochte zinnen (aantal afhankelijk van de beide tekstgedeeltes) was voor de vvd 114 en de ppr 242.

De 35 procent van de ppr moet verklaard worden uit het feit dat in haar stuk over ontwikkelingssamenwerking het logisch subject steeds *de Nederlandse regering* is, zodat dit kan zijn weggelaten om stilistische redenen.

4 Modaliteiten

Beide tekstdelen wemelen van modaliteiten. Dat zijn allerhande soorten bijwoordelijke bepalingen en hulpwerkwoorden die de weergave van de werkelijkheid in de tekst genoemd verkleuren, verzachten of ontken-
nen. Enkele flarden citaat voor een indruk:

... mogelijke toekomstige dreigingen ...

... het vermijden of eventueel beperken van oorlog ...

... het beleid dient aan te sluiten bij ...

... daarbij laten we ons niet verleiden tot ...

... dienen te worden bevorderd ...

5 Semantisch aspect: aard en abstractieniveau der zelfstandige naamwoorden

De abstracte naamwoorden (waaronder begrepen woorden die niet rechtstreeks naar een concreet iets of iemand in de werkelijkheid verwijzen) overheersen in deze teksten. Bij de vvd is 68 procent en bij de ppr 75 procent niet alleen abstract, maar ook in te delen in een schema:

	vvd in procenten	ppr
Aanduidingen van groepen mensen (samenleving, ons land, Navopartners, wereld, het westen, EG, VN, e.d.)	20	22
Strijdtermen, termen van vrees (strijd, wapens, wapengeweld, kernmacht, defensie-inspanning, terrorisme, schending, dreiging, e.d.)	13	6
Ideologische abstracta met positieve lading (zorg, eerbied, behoud en versterking, menselijke waardigheid, solidariteit, bevrijding, herverdeling, gezag, etc.)	31	21
Idem, met negatief appeal (armoede, uitbuiting, imperialisme, etc.)	0	4
Organisatorische termen (basis, uitgangspunt, beleid, structuur, e.d.)	2	20,5
Termen van Vrede	2	1,5
Overigen	32	25

De tekstdelen gaan zwaar aan lichte (d.i. niet in te vullen) abstracta. Beide partijen houden ons (abstracte?) vrees voor: de vvd wijst op het oosten, de ppr wijst in ons midden. De termen met positief ideologisch appeal hebben bij beiden een ernstige ondertoon: het gaat om *zorg en eerbiediging* (bij de vvd) en om *basisbehoeften* en *gerechtigheid* (bij de ppr). Opvallend is het grote aandeel van organisatietermen in het ppr-stuk.

6 Analyse van denkstappen en doelstellingen

Beide tekstdelen presenteren een aantal wensen en doelstellingen. Op de aard van de formuleringen hebben we hierboven gewezen. Inhoudelijk onderscheiden we nu: a. vage droomwensen; b. wensen en doelen waarbij niet vermeld wordt wie ze moet realiseren of hoe ze gerealiseerd worden; c. zeer concrete doelstellingen of wensen. De afweging tot welke categorie een doelstelling zou moeten gaan behoren was niet altijd eenvoudig.

a. Vage droomwensen: grote eensgezindheid tussen ppr en vvd. In beide tekstdelen tezamen noteerden we er 34. Om een indruk te geven: *versterking van de internationale rechtsorde; versterking van de geestelijke waarden, de welvaart en het welzijn; het buitenlands beleid moet voortrokken zijn van de idee der Rechten van de Mens; doelmatigheid VN dient vergroot te worden; de ontwikkelingssamenwerking heeft bevrijding van de Derde Wereld ten doel; de middelen die men hanteert in de ontwikkelingssamenwerking dienen te worden afgestemd op de situatie ginds ... etc. etc. etc.*

Wie zou inderdaad het bovenstaande niet willen onderschrijven?

De ppr heeft meer dromen dan de vvd, maar de tekst van de ppr op dit stuk is dan ook aanzienlijk langer!

b. Wensen en doelen zonder onderwerp of middel. Dit levert een onthullend staatje op, omdat het vaak gaat om concrete zaken die door het ontbreken van onderwerp of middel verworden tot vage beloften. We noteerden er totaal 36. Een drietal voorbeelden: *Er moet een Europees Statuut komen m.b.t. de positie van de buitenlandse werknemers; de topstructuur van defensie moet aangepast worden aan de specifieke eigenheid der drie krijgsmachtonderdelen; het machts evenwicht mag niet verder ten nadele van het westen verstoord worden ...* (aan deze laatste ligt een opmerkelijke vooronderstelling ten grondslag).

c. Zeer concrete doelstellingen of wensen. Hier worden concrete overeenkomsten en tegenstellingen duidelijk. Hier kan nagegaan worden hóe de en óf de doelstellingen beargumenteerd worden. Dit laatste is het interessantst waar de doelstellingen verrassend overeenkomen of lijnrecht tegenover elkaar staan. Bij de ppr telden we 37 concrete doelstellingen en bij de vvd 17, hetgeen overeenkomt met de lengte van beide stukken. De ppr had overal 'doelen' waar de vvd ze had, maar niet

omgekeerd en uiteraard niet overeenkomstig. Extra punten van de ppr zijn onder meer: bewustmakingsbeleid op het gebied van de problematiek arme en rijke landen, de ideeën van de Nieuwe Internationale Economische Orde, het beperken van vlees-eten in verband met de wereldvoedselsituatie, belasting op niet herwinbare grondstoffen, enzovoort, enzovoort.

Waar liggen verrassende overeenkomsten? Wij vonden het tamelijk verrassend dat de ppr het leger niet wil afschaffen, maar slechts een lagere prioriteit wil geven. Beide partijen willen iets doen voor de dienstplichtigen: 'sociale positie verbeteren' schrijft de ppr (wat dat dan ook moge zijn), 'studiefaciliteiten verruimen en afzwaaien voorrang geven bij loting in tertiair onderwijs' schrijft de vvd.

De opvallendste tegenstelling is voor ons gelegen in de Navo en de Europese eenwording. De zeer concrete (derde) tegenstelling omtrent ontwikkelingshulp/samenwerking is terug te voeren op twee ideologieën. De ppr spreekt van (christelijke?) gerechtigheid en de daaruit voortvloeiende rechten van de Derde Wereld en plichten van de rijke landen. De vvd gaat het om liberalisme: alle volkeren tot vrijheid brengen en tot welvaart. Uit het programma spreekt een sfeer van verlichte liefdadigheid.

— *De Navo*: De vvd wil dat Nederland in de Navo blijft en dat de Navo versterkt wordt, want (1) het Atlantisch Bondgenootschap is onmisbaar voor het behoud van vrede en veiligheid en (2) onmisbaar voor het bevorderen van werkelijke ontspanning in de wereld. Het daaronder liggende argument luidt: Immers men kan alleen tot verantwoorde afspraken of verdragen komen indien het westen bereid is een geloofwaardige defensie-inspanning te leveren.

Aan deze redenering liggen twee vooronderstellingen ten grondslag: (1) Er is een tegenstelling oost-west die dwingend tot wapengeweld leidt als je geen maatregelen neemt; (2) Wij hier in Nederland leven in vrede en veiligheid.

Bij de tweede vooronderstelling gaat het vooral om de interpretatie van de termen 'vrede' en 'veiligheid'. Vooral de eerste vooronderstelling is aanvechtbaar. Kritische vragen kunnen zijn: in wiens belang is deze oude oosten-vrees? En: waarom moeten we dan geen invasie vrezen van landen van de Derde Wereld of andere arme Europese landen?

De ppr wil uit de Navo, want: (1) de Navo verdedigt en bestendigt het kapitalistische economisch systeem en de daarmee gepaard gaande onrechtvaardigheid in 'het westen-zelf' en ten opzichte van de overige landen; (2) legers en wapens staan echte, duurzame vrede in de weg.

Het argument bij dit laatste kan natuurlijk zijn, dat de vvd-redenering, die feitelijk luidt: *als je vrede wilt, moet je je wapenen* niet alleen paradoxaal is (op die manier kom je nooit van je wapens af), maar dat wapens toch ooit zullen leiden tot wapengebruik: je moet het spek niet op

de kat binden!

Wij vinden deze ppr-redeneringen correct, maar begrijpen het standpunt inzake het leger niet: de ppr wil de krijgsmacht tóch op de been houden. Ze geeft daar geen argumenten voor.

— *De Europese eenwording*: De vvd schrijft dat het voortbestaan van onze 'op vrijheid gebaseerde economische en staatkundige orde' in gevaar komt, wanneer de Europese eenwording niet doorgaat. Dit argument is even dreigend als duister. Welk spook jaagt ons nu weer in elkanders armen?

Het is interessant deze redenering om te draaien: Welke gevaren dreigen er als de Europese eenwording wél doorgaat? Hier hoeven we maar te wijzen op het 'Europese beleid' inzake kerncentrales, op de abstracte diensten in Brussel, op het moeizame gevecht dat ministers van kleine landen te voeren hebben in de Europese Commissie en op de verschuiving van politieke krachten als Europa één (is gelijk aan: rechts) wordt. Een belangrijke achterliggende vraag is: kan democratie (oorspronkelijk bedoeld voor het bestuur van Griekse stadstaatjes) straffeloos op steeds verder vergrote schaal worden toegepast?

De ppr geeft alleen steun aan de Europese eenwording als aan een aantal voorwaarden wordt voldaan, kortom als de EG zich ontwikkelt tot een soort ppr-EG. Heldhaftig geschreven, maar nooit waar te maken. Het is dan radicaler de eenwording af te wijzen, omdat deze het gevaar met zich brengt dat bestaande machten nog steviger in het zadel komen, omdat ze ongrijpbaarder zijn. Immers: Wie controleert Jenkins op zijn socialistisch handelen?

Conclusie: In de concrete tegenstellingen komt de oppervlakkigheid der argumentatie naar voren: bij de vvd gaat het voornamelijk om angst en vrees, en bij de ppr gaat het om een radicalisme in het afwijzen of het stellen van niet-haalbare voorwaarden, waarbij een tegenstrijdige stellingname voorkomt. Komt dat omdat aan deze partij een duidelijke ideologie ontbreekt? Wij vermoeden van wel.

7 Signalen

Hoewel beide programma's zich richten tot het gehele Nederlandse volk, zijn er in de tekst signalen te ontdekken die duidelijk een beroep doen op gevoelens die niet bij het gehele volk even sterk aanwezig zijn. Het vvd-programma kost f 1,50 en presenteert zich in een oranje steunkleur. Het programma telt één illustratie, een portret van Wiegel die het stuk een voorwoord meegaf en het bevat twee advertenties (om de kosten te drukken?).

Het ppr-programma is gratis, heeft een blauwe steunkleur en telt diverse geinige illustraties die aangeven hoe eenvoudig het allemaal góed kan zijn. Er zijn géén advertenties in opgenomen. Het ppr-programma is gedrukt op kringloop-achtig papier.

De emotionele laag in de teksten hebben wij in de volgende karakteristieken ervaren (een greep slechts):

ppr

Het wetenschappelijk speur- en ontwikkelingswerk zal moeten bijdragen aan de oplossing van *brandende maatschappelijke problemen* en aan de opbouw van een *rechtvaardiger en vriendelijker* samenleving ...

De *voortgang* van *algehele integratie* en *emancipatie* van gehandicapten ...

Er moeten meer wijkagenten komen ('oom agent') ...

Om een *kleinschalig distributiepatroon* te kunnen handhaven wordt massaverkoop door *weidewinkels* e.d. tegengegaan ...

Daarnaast moeten *elementen* van *sociale aktie* *ruimte* blijven *krijgen* ...

De eerste kamer moet nu *eindelijk afgeschaft* worden ...

vvd

Bezit *maakt vrij* en dient de *onafhankelijkheid* van de mens ...

Het eigen woningbezit wordt *krachtig* bevorderd ...

Het bestaan van *gezonde* (...) bedrijven ...

De kiezers kunnen uit ons *program* zien waar wij *staan* ...

Wij zullen *strijden* voor ons *ideaal* ...

Bestrijding van de inflatie is voor een *gezond* zelfstandig *ondernemerschap* essentieel ...

Inkomensgaranties worden, omdat zij leiden tot *concurrentievervalsing*, afgewezen ...

De *plicht* om zijn of haar studie in een zo *kort mogelijke tijd* af te ronden ...

In het kleuter- en basisonderwijs moet allereerst aandacht worden geschonken aan de bevordering van de kennis en *een goed gebruiken van de Nederlandse taal* ...

De signalen (die we hier willekeurig bijeen hebben gezet) appelleren voor wat de vvd betreft aan een jongens-van-Jan-Stavast-de Wit-beeld; voor wat betreft de ppr aan een lieflijk, wat romantisch, maar ook zorgzaam beeld. Een karakteristiek verschil in het door ons bestudeerde stuk is bijvoorbeeld het ppr-gebruik van 'leger' en 'wapens', waar de vvd consequent spreekt van 'krijgsmacht' en 'materieel'.

Tenslotte is het even flauw als onthullend dat de ppr spelt in de spelling van *eksport*, *nivo*, *arabies*, *biezonder*, en zelfs *boykot*, terwijl de vvd vasthoudt aan de vertrouwde *export*, de bekende *commissaris* en de *conventionele* strijdmacht.

8 Het spiegeltje

De analyse overziend concluderen we dat de ppr-tekst uitgebreider en moeilijker te lezen is dan de vvd-tekst, dat beide partijen hardnekkig haspelen met de tegenwoordige tijd in plaats van de toekomstige tijd, dat de lijdende vorm meer suggereert dan constateert, dat de modalitei-

ten met de linker hand nemen wat eerder met de rechter gegeven was, dat de analyse der zelfstandige naamwoorden wijst op abstractie en schabloonachtige opzet van de programma's, terwijl de concrete analyse van enkele doelstellingen en denkstappen oppervlakkigheid opleverde. Karakteristiek voor beide programma's is, dat de dromen zo'n groot deel van de tekst innemen. Onze conclusie luidt nu dat het 'register' van politieke verkiezingsprogramma's leidt tot vrome zilvergrijze teksten, waarin de lezer zich vooral *spiegelen* kan. Je leest in die programma's wat je altijd al gedacht had, je leest in de abstracta je eigen denkwereld in krachtige bewoordingen terug.

Het zijn wonderspiegels die programma's, die als maar hetzelfde antwoord geven op de vraag die de lezer geacht wordt te stellen:

*Spiegeltje, spiegeltje, in mijn hand,
wie is de wijs-ste van het land?*

En het spiegeltje antwoordt: *Dat bent U en dat bent U, en dus ook wij.* Dat beide partijen zo'n register hanteren maakt ze nog niet identiek, zeker niet. Dat zal u ook gebleken zijn uit de analyse der denkstappen, waar je (gelukkig) aan een stellingname niet ontkomen kan.

Lessuggesties

Aanduidenderwijs willen we in deze slotparagraaf enkele lessuggesties geven:

- * Taalbeschouwelijke analyse van onderwijsparagrafen van uiteenlopende politieke partijen; naar aanleiding dáárvan zelf een onderwijsparagraaf schrijven.⁷
- * Taalbeschouwelijke analyse van de berichtgeving over verkiezingsredevoeringen in kranten van verschillende signatuur brengt waarschijnlijk aan het licht hoe iedereen de vage doelstellingen en beloftes van de politieke partijen verschillend concretiseert afgaande op signaalwoorden. Hoeveel aandacht krijgt elke redevoering in welke krant?
- * Nodig lokale en regionale partijbonzen uit en confronteer hen met de gemaakte analyses van hun programma. Neem hun praatje c.q. reactie op de band op en probeer via analyse daarvan het verschil tussen mondeling en schriftelijk taalgebruik uit dezelfde politieke hoek te achterhalen. (NB: Waarschijnlijk komen Den Uyl en Wiegel 'tegen elkaar uit' in een rechtstreeks debat voor de vpro.)
- * Na zo'n debat tussen politici kunnen leerlingen zo'n debat simuleren, mét een nabeschuiving van wat er in het debat gebeurde.
- * Herschrijf na analyse een paragraaf uit een der programma's.
- * Combineer de paragraaf over werkloosheid in het vvd-programma met dezelfde paragraaf in het cpn-programma en tracht een coalitie tussen deze partijen in één tekst tot stand te brengen: kijk wat er met het taalgebruik gebeurt.

- * Richt een nieuwe partij op. Jij wordt voorzitter, eerste kandidaat voor een kamerzetel en jij bepaalt de doelen van jouw partij. Schrijf een pakkende folder.
- * Probeer mensen mondeling via dialoog (interview) voor je partij te winnen.
- * Verzameling reclamemateriaal politieke partijen aanleggen; waarom krijg je het zo gemakkelijk, wat staat er op, wat bedoelen 'ze' daarmee, waarom krijg je het, hoewel je nog niet kiesgerechtigd bent?
- * Ontwerp zelf reclamemateriaal (samen met tekenen en handvaardigheid).
- * Vergelijk verkiezingsleuzen en reclameleuzen.
- * Beschouwing namen en afkortingen van politieke partijen; waaraan moet een goede naam voor een politieke partij voldoen?
- * Een politieke partij richt zich tot iedereen. Maar hoe verschillen advertenties van dezelfde partij in verschillende bladen?

Het is zinvol bij het opzetten van lessen als hierboven gesuggereerd, contact te zoeken met andere vakken die vanuit hun invalshoek de verkiezingsstrijd benaderen. Dus:

Voorwaarts en niet vergeten!

Noten

- 1 *Praxis Deutsch. Zeitschrift für den Deutschunterricht* 1976 (august) afl. 18. Friedrich Verlag Velber 3016 Seelze 6.
Titel van de aflevering: 'Sprache im Wahlkampf'.
- 2 Wim van Calcar en Herman Meddens 'Dat gelul van jou; meer over taalbeschouwing' in: *Moer* 1973: 3, pag. 77-89.
- 3 Het geanalyseerde vvd-programma is het ontwerp-verkiezingsprogramma dat in-tussen mogelijkerwijs hier en daar geamendeerd is.
- 4 De programma's zijn verkrijgbaar bij:
vvd, Koninginnegracht 55a, 's-Gravenhage
ppr, Postbus 10, Lelystad.
- 5 Uitvoeriger materiaal betreffende dit onderzoek is verkrijgbaar bij: Herman Meddens, Fabritiuslaan 1, Hilversum (035 - 19991).
- 6 De zinsnede is afkomstig uit het ppr-programma.
- 7 Het ppr-programma en het vvd-programma komen m.b.t. onderwijs soms wonderlijk overeen. Beide partijen willen leerlingen opvoeden tot mondige mensen. Beide partijen staan huiverig tegenover leerplichtverlenging. Beide partijen willen extra hulp voor kansarme milieus of voor leerlingen uit gezinnen zonder studietraditie. Over de middenschool denken ze verschillend (vvd tegen, ppr gematigd voor). De vvd waarschuwt expliciet dat onderwijs niet 'misbruikt mag worden om politieke en maatschappelijke veranderingen te bewerkstelligen'. De ppr wijdt geen woord aan een eventuele politieke inhoud van het onderwijs.